

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุดที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมืออย่างใกล้ชิด เป็นสังคมกลุ่มแรกที่มีมนุษย์ต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโต และยังเป็นสถาบันที่บอกสถานภาพและบทบาทในสังคม ตลอดจนกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม (สุพัตรา สุภาพ, 2536 : 36-67) ชายหญิงเมื่อถึงวัยอันสมควรก็จะมีครอบครัวด้วยการแต่งงานรับบทบาทเป็นสามีและภรรยา เมื่อมีบุตรบทบาทและความสัมพันธ์ในครอบครัวจะเปลี่ยนไป สามีจะเพิ่มบทบาทในการเป็นบิดา ภรรยาจะเพิ่มบทบาทการเป็นมารดาและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวจะเปลี่ยนจากบุคคลสองคนเป็นสามคน คือจากสามีและภรรยา เป็นบิดามารดาและบุตร บทบาทการเป็นบิดามารดาเป็นบทบาทที่มีความต่อเนื่องในระยะเวลาที่ยาวนาน ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการเลี้ยงดูบุตรรวมทั้งการที่บุตรจะเจริญเติบโตเป็นบุคคลที่มี สุขภาพกายและสุขภาพจิตดีขึ้นอยู่กับบิดาและมารดาเป็นสำคัญ (ปริยารัตน์ ศักดิ์ณรงค์, 2530 : 1)

ในอดีตสังคมส่วนใหญ่มักมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงและผู้ชายในครอบครัวแยกกันอย่างชัดเจน โดยถือว่าผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแรง อดทน ถูกกำหนดให้ทำงานที่ต้องใช้แรงงาน มีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว ส่วนผู้หญิงถือว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ ต้องตั้งครุภักดิ์และมีบุตรจึงถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตร ปรนนิบัติสามีและทำงานต่างๆภายในบ้าน (กรรณิการ์ เฉลิมกุล, 2535 : 20) แต่ในปัจจุบันลักษณะครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และค่านิยมต่างๆ ทำให้ผู้หญิงมีแนวโน้มในการประกอบอาชีพนอกบ้านมากขึ้น ดังนั้นการแบ่งบทบาทบิดาและมารดาภายในครอบครัวจึงเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากมารดามีเวลาดูแลงานบ้านและเลี้ยงดูบุตรน้อยลง บิดาจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการภายในครอบครัวและเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น ทำให้มีการพัฒนาและปรับความสมดุลย์ของความรับผิดชอบเกี่ยวกับการทำงานบ้านและการเลี้ยงดูบุตรระหว่างบิดาและมารดา (Murphy, 1979 : 36) บิดาต้องมีการปรับตัวและปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามบทบาทใหม่นี้ โดยต้องมีเวลาให้กับครอบครัวมากขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความสุขและความมั่นคงภายในครอบครัว

ในระยะหลังคลอดบุตรมารดาต้องมีการปรับตัวอย่างมากทั้งการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายแล้วยังต้องปรับตัวต่อบทบาทมารดาเพื่อเลี้ยงดูบุตรที่เกิดมา ดังนั้นในระยะนี้มารดาจึงมีความเครียดและความวิตกกังวลเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะมารดาที่มีบุตรคนแรกยิ่งต้องการกำลังใจและความช่วยเหลือจากบุคคลใกล้ชิดโดยเฉพาะสามีเป็นอย่างมาก ในขณะที่เดียวกันบิดาก็ต้องมีการปรับ

ตัวต่อบทบาทใหม่เช่นเดียวกับมารดา กล่าวคือนอกจากจะต้องรับผิดชอบหาเลี้ยงครอบครัวแล้วยังต้องทำหน้าที่ช่วยเหลือมารดาเกี่ยวกับการทำงานบ้านและการเลี้ยงดูบุตรที่เกิดใหม่ด้วย (Jones, 1975 : 49 - 52) จากการศึกษาของวิชัย โฆษิตชัยรงค์ (2535 : 36) ที่ศึกษาถึงความคาดหวังของภรรยาที่มีต่อการปฏิบัติงานบ้านของสามีในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ภรรยาส่วนใหญ่มีความคาดหวังให้สามีช่วยแบ่งเบาภาระการเลี้ยงดูบุตรที่อายุต่ำกว่า 6 ปี สูงกว่าที่สามีปฏิบัติจริง

นอกจากบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตรแล้ว บิดายังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้มารดาเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอีกด้วย ซึ่ง Jordan & Wall (1990 : 212) พบว่าบิดาที่มีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา มารดาจะมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดายาวนานกว่ากลุ่มบิดาที่ไม่ได้มีส่วนในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา นอกจากนั้นแล้วจากการศึกษาของ เกษร ลักษิตานนท์ (2532) ที่ศึกษาถึงประสิทธิผลของแรงสนับสนุนทางสังคมจากสามีต่อการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นหญิงครรภ์แรกที่มาฝากครรภ์ และคลอดบุตรที่โรงพยาบาลแม่และเด็ก ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 7 ราชบุรี ซึ่งกลุ่มทดลองนอกจากจะได้รับการสอนสุขศึกษาตามปกติจากเจ้าหน้าที่แผนกฝากครรภ์แล้วสามีของกลุ่มตัวอย่างจะเข้าร่วมในโครงการสุขศึกษา และได้รับการกระตุ้นตามโปรแกรมที่สร้างขึ้น พบว่าแรงสนับสนุนทางสังคมจากสามีทำให้มารดาเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาได้จนครบ 6 สัปดาห์ แสดงว่าการเรียนรู้โดยตรงของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรเป็นพื้นฐานในการสนับสนุนและช่วยเหลือมารดาได้ดียิ่งขึ้นในการเลี้ยงดูบุตรนั้นสิ่งสำคัญประการหนึ่งคือการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมพัฒนาการของบุตรทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เนื่องจากจะช่วยเสริมสร้างความผูกพันที่ดีระหว่างมารดาและบุตร เพราะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีการสัมผัส การสบตา การสัมผัสทางเสียงขณะให้นม ซึ่งสัมพันธ์ภาพระหว่างมารดาและบุตรจะเป็นความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกระทั่งเกิดเป็นอารมณ์ผูกพัน (attachment) ขึ้น (เพ็ญศรี พิชัยสนิท, 2531 : 44-47) ความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรนี้มีความสำคัญในการเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในเวลาต่อมา นอกจากนี้ยังมีความสำคัญต่ออารมณ์ และเชาว์ปัญญา เพราะฉะนั้นการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างมารดาและบุตรนั้นควรเริ่มต้นตั้งแต่ระยะแรกหลังคลอด เพื่อที่จะได้เป็นรากฐานของการพัฒนาทางจิตใจ (วณเพ็ญ บุญประกอบ, 2536 : 17-20)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นบิดาจึงต้องมีการเรียนรู้ถึงวิธีการเลี้ยงดูบุตร แสวงหาสิ่งจำเป็นสำหรับบุตร และวางแผนร่วมกับมารดาในการเลี้ยงดูบุตรอย่างเหมาะสม ทั้งนี้การสนับสนุนการช่วยเหลือ การมีส่วนร่วม ของบิดาในการเลี้ยงดูบุตร โดยเฉพาะเมื่อมีบุตรคนแรกจะเป็นการแบ่งเบาภาระของมารดาในการเลี้ยงดูบุตร ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจแก่มารดาภายหลังคลอดเป็นอย่างมาก (Jones, 1975 : 52) และทำให้มารดาสามารถปรับตัวต่อบทบาทการเป็นมารดาได้ดีขึ้น ทั้งนี้เพราะการช่วยเหลือสนับสนุนจากบิดาจะทำให้มารดาเกิด

กำลังใจ รู้สึกว่าตนและบุตรมีความสำคัญ (Lynn, 1974 : 74-109) การที่มารดาได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากสามีในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาโดยเฉพาะในการพูด หรือแสดงออกด้วยการกระทำของสามีให้รู้ว่ามารดาที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อตนและครอบครัวนั้น จะทำให้มารดามีระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดานานขึ้น (สร้อยญา จิตรเจริญ, 2537 : 78 -79) เนื่องจากมารดาในระยะหลังคลอดโดยเฉพาะมารดาที่ทำงานพบว่ามีความวิตกกังวลของการขาดความเป็นตัวของตัวเอง และขาดความมั่นใจในตนเอง เพราะระยะหลังคลอดเป็นระยะของมีการพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองด้วยการพยายามเป็นมารดาที่ดีและประสบความสำเร็จต่อบทบาทการเป็นมารดา แต่มารดาที่ทำงานจะมีข้อจำกัดของเวลาทำให้โอกาสใกล้ชิดกับบุตรและพัฒนาบทบาทการเป็นมารดาน้อยลง (Shuster, 1993 : 13) ดังนั้นการที่มารดาได้รับการบอกกล่าว กระตุ้นเตือน ชมเชย และกำลังใจจากสามีจะเป็นการช่วยให้มารดามีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เหมาะสมมากขึ้น หรือคงไว้ซึ่งการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาต่อไป นอกจากการสนับสนุนทางสังคมจากบิดาในการพูด การรับรอง หรือแสดงออกด้วยการกระทำของสามีให้รู้ว่ามารดาที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อตนและครอบครัวแล้ว การสนับสนุนทางสังคมจากสามีในด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร ข้อเสนอแนะ ให้คำปรึกษาแก่มารดาซึ่งสามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่นั้นมีผลให้ระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดานานขึ้นด้วย (สร้อยญา จิตรเจริญ, 2537 : 79) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Jordan & Wall (1993 : 31-34) ที่พบว่าสามีที่เข้าร่วมฟังการสอนการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา มีส่วนทำให้มารดาประสบความสำเร็จในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา และมีระยะเวลาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดานานขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากบิดามีความเต็มใจ มีความสามารถที่จะให้การช่วยเหลือและสนับสนุนมารดา

ในต่างประเทศได้เห็นความสำคัญของบิดา และมีการศึกษาโดยจัดบริการให้คำแนะนำด้วยวิธีการต่างๆแก่บิดา ดังเช่นการศึกษาของ Sciacca(1995) ที่ศึกษาผลการใช้โปรแกรมการให้ความรู้พื้นฐานอย่างละเอียด และการสนับสนุนจากคู่สมรส ต่อ ความรู้ ทักษะคิดและแรงสนับสนุนในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา รวมถึงการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความตั้งใจในการให้นมมารดากับพฤติกรรมในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในมารดาที่มีรายได้ต่ำ โดยบิดาและมารดาจะได้รับการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ และมีส่วนร่วมในการรับคำแนะนำในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างละเอียด พบว่า การให้ความรู้และการให้บิดามีส่วนร่วมต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดามีอิทธิพลมากกว่าความตั้งใจของมารดาขณะตั้งครรภ์ และบิดาที่ได้รับความรู้พร้อมมารดามีพฤติกรรมส่งเสริมมารดาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดามากกว่าบิดาที่ไม่ได้เข้าโปรแกรม ในประเทศไทยนั้นเห็นความสำคัญของบิดาเช่นกันแต่ยังไม่มีหรือนำมาปฏิบัติอย่างแพร่หลายมากนัก เห็นได้จากการบริการส่วนใหญ่ยังเน้นการความรู้แก่มารดาเพียงคนเดียวเท่านั้น ทั้งๆที่บิดามีความต้องการที่จะได้รับคำแนะนำและได้รับความรู้เพื่อเตรียมบทบาทการเป็นบิดา ดังเช่นการศึกษาของ ประภาวรัตน์

ทวิเกียรติตระกูล (2528 : 77) ที่พบว่าบิดาร้อยละ 79 ของกลุ่มตัวอย่างมีความต้องการที่จะรับคำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับบทบาทการเป็นบิดา และจากการศึกษาของนุชรา บุญกนก (2531 : 50) พบว่า บิดามีความต้องการได้รับทราบถึงความรู้ในเรื่องการเลี้ยงดูบุตรถึงร้อยละ 70.8 การที่ไม่ได้รับการเตรียมให้เข้าใจในบทบาทการเป็นบิดาและขาดทักษะในการเลี้ยงดูบุตร อาจทำให้ขาดความมั่นใจในการเลี้ยงดูบุตรหรือไม่สามารถแสดงบทบาทการเป็นบิดาได้อย่างเหมาะสม

การให้ความรู้เกี่ยวกับบุตรและบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตรนั้น ควรทำในระยะหลังคลอด เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุด เพราะเป็นช่วงที่บิดามีความรู้สึกตื่นเต้น สนใจ กระตือรือร้น จึงมีความพร้อมที่จะรับรู้ข้อมูล เรียนรู้เกี่ยวกับบุตร และแสดงพฤติกรรมที่ตนเองสามารถกระทำต่อบุตรได้อย่างมั่นใจ ซึ่ง Bills (1980 : 21) กล่าวว่าในช่วง 1-2 วันแรกหลังคลอดถือได้ว่าเป็นระยะที่สำคัญที่สุด บิดาทุกคนต่างก็ต้องการที่จะเห็นบุตร สัมผัสบุตร หรือจับต้องตัวบุตร พยายามควรเปิดโอกาสให้บิดาและบุตรได้อยู่ด้วยกัน การจัดบริการช่วยเหลือให้บิดามีโอกาสสัมผัสและฝึกทักษะการอุ้มบุตร รวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรจะช่วยให้บิดาประสบความสำเร็จในการพัฒนาความผูกพันระหว่างบิดาและบุตร และสามารถแสดงบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตรได้ การที่บิดาตระหนักถึงหน้าที่ของตนในการช่วยเหลือเลี้ยงดูบุตร และสามารถมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรร่วมกับมารดาได้จะช่วยให้บิดารู้สึกว่าได้รับการยอมรับจากมารดาและบุตรแล้วช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจแก่มารดา ส่งผลต่อการปรับตัวต่อบทบาทของมารดาและภาวะสุขภาพดีขึ้น (Tulman et al, 1990 : 70-75) นอกจากนี้การที่มารดารู้สึกผ่อนคลายจะทำให้การหลังน่านมเป็นไปตามปกติ ทำให้มีน่านมเพียงพอแก่บุตรอีกด้วย (วีระพงษ์ จัตรานนท์, 2536 : 50)

การที่บิดามีความเข้าใจธรรมชาติ และเห็นพัฒนาการของบุตร จะส่งเสริมให้บิดามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรในระยะต่อไปได้เป็นอย่างดี รวมทั้งหากบิดาเข้าใจถึงพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา จะมีส่วนทำให้มารดาประสบความสำเร็จในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการเจริญเติบโตและพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมของบุตรในระยะต่อไป การเจริญเติบโตที่สมบูรณ์ของบุตรนั้นต้องอาศัยความรัก ความอบอุ่น และความเอาใจใส่ทั้งจากบิดาและมารดา มิใช่จากบิดาหรือมารดาเพียงฝ่ายเดียว (Bowlby, 1968 : 2) เนื่องจากระยะภายหลังคลอดเป็นช่วงเวลาที่บิดามีความสนใจบุตรมาก บิดามักมาเยี่ยมมารดาและบุตรที่โรงพยาบาลอยู่แล้ว จึงทำให้การให้บริการแก่บิดาภายหลังคลอดมีความเหมาะสมที่สุดในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูบุตร ทำให้บิดามีการแสดงบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตร รวมทั้งควรให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาแก่บิดาด้วย เพื่อให้บิดาส่งเสริมสนับสนุนให้มารดาเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว และมีความสนใจต่อบทบาทของการเป็นบิดา และคิดว่า หากได้มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรแล้ว จะส่งผลถึงบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตร แบบแผนของนมที่ใช้เลี้ยงบุตร และระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตร แบบแผนของนมที่ใช้เลี้ยงบุตร และระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาในกลุ่มที่ได้รับการสอนโดยใช้โปรแกรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดา
2. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตร แบบแผนของนมที่ใช้เลี้ยงบุตร และระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาระหว่างกลุ่มที่ได้รับการสอนโดยการที่ใช้โปรแกรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดากับกลุ่มที่ได้รับการสอนตามปกติ

สมมติฐานการวิจัย

1. กลุ่มที่ได้รับการสอนโดยการที่ใช้โปรแกรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดามีบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตรอยู่ในระดับมาก มีแบบแผนของนมที่ใช้เลี้ยงบุตรโดยเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเพียงชนิดเดียว และมีระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานาน 12 สัปดาห์
2. บทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตร แบบแผนของนมที่ใช้เลี้ยงบุตร และระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาของบิดาในกลุ่มที่ได้รับการสอนโดยการที่ใช้โปรแกรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดากับกลุ่มที่ได้รับการสอนตามปกติแตกต่างกัน

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง แบบสองกลุ่มโดยวัดแบบอนุกรมเวลา เพื่อศึกษาผลของการใช้โปรแกรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดาต่อบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตร แบบแผนของนมที่ใช้เลี้ยงบุตร และระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา
2. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นบิดาและมารดาหลังคลอดที่ตั้งครรภ์ครบกำหนดคลอดบุตรและรับไว้ที่ตึกซลาร์กซ์ 3 โรงพยาบาลชลบุรี
3. ตัวแปรที่ศึกษา
  - 3.1 ตัวแปรอิสระ คือ การให้ความรู้ คำแนะนำ เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร และการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ได้แก่
    - 3.1.1 โปรแกรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดา
    - 3.1.2 วิธีการสอนตามปกติ

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

3.2.1 บทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตร

3.2.2 แบบแผนของนมที่ใช้เลี้ยงบุตร

3.2.3 ระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

โปรแกรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดา หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่จัดให้แก่บิดาและมารดา หรือการให้คำแนะนำแก่มารดาเรื่องการเลี้ยงดูบุตรโดยมุ่งเน้นให้บิดามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน โดยการสอนจะเป็นการบรรยาย การสาธิต และให้บิดามารดาปฏิบัติตามภายหลังการสอน ขั้นตอนตามโปรแกรมมี 4 ขั้นตอนดังนี้

1. **ขั้นนำ** เป็น ขั้นตอนการสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้สอน บิดาและมารดา เพื่อเตรียมบิดาและมารดาให้พร้อมก่อนให้ความรู้ คำแนะนำเรื่องการเลี้ยงดูบุตร

2. **ขั้นสอน** เป็น การให้ความรู้แก่บิดาและมารดาในการเลี้ยงดูบุตรตามแผนการสอนเรื่องการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งมีเนื้อหา 8 ด้าน คือ ด้านความสำคัญของบิดา ด้านความสำคัญและประโยชน์ของการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ด้านการอุ้มบุตร ด้านการให้นมบุตร ด้านการให้บุตรได้รับวัคซีนตามกำหนด ด้านการปฏิบัติเมื่อบุตรมีอาการไม่สุขสบาย ด้านการอาบน้ำและสระผมบุตร ด้านการให้น้ำนมคงอยู่ โดยการสอนแบ่งเป็น 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 มุ่งเน้นการส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างบิดา มารดา และทารก และการให้ความรู้แก่บิดาร่วมกับมารดา โดยสอนบิดาร่วมกับมารดาภายใน 24 ชั่วโมงแรกหลังคลอด ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที ครอบคลุมเนื้อหา 4 ด้าน คือ ด้านความสำคัญของบิดา ด้านความสำคัญและประโยชน์ของการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ด้านการอุ้มบุตร และด้านการให้นมบุตร ใช้วิธีการสอนแบบบรรยายและสาธิตประกอบ

ครั้งที่ 2 มุ่งเน้นการฝึกปฏิบัติการเลี้ยงดูบุตรให้แก่บิดาร่วมกับมารดาที่ได้รับการสอนจากครั้งที่ 1 ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที ครอบคลุมเนื้อหา 4 ด้าน คือ ด้านการให้บุตรได้รับวัคซีนตามกำหนด ด้านการปฏิบัติเมื่อบุตรมีอาการไม่สุขสบาย ด้านการอาบน้ำและสระผมบุตร และด้านการให้น้ำนมคงอยู่ โดยใช้วิธีการแบบสอนสาธิตและฝึกปฏิบัติจริง ขณะทำการสอนและฝึกปฏิบัติการมุ่งให้กำลังใจโดยใช้คำพูดกล่าวชมเชยเป็นครั้งคราว

3. **ขั้นสรุป** เป็น การเน้นย้ำเกี่ยวกับเนื้อหาสาระสำคัญเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรโดยย่อ และให้เวลาบิดาและมารดาซักถามหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยใช้เวลาประมาณ 10 นาที และแจกคู่มือเรื่อง "บทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตร" ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

4. **ขั้นเยี่ยมบ้าน** เป็น การติดตามบิดาและมารดาหลังคลอดเพื่อให้ความรู้ คำแนะนำ และสอบถามปัญหาการเลี้ยงดูบุตรจากบิดาและมารดา ตามแผนการเยี่ยมบ้านบิดาและมารดาหลังคลอดซึ่ง

เป็นแผนการกำหนดแนวทางการติดตามมารดาหลังคลอด ตามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเนื้อหาในการให้คำแนะนำและสอบถามครอบคลุม 5 ด้าน คือ ด้านการป้องกันหิวนมแตกเป็นแผล ด้านการปฏิบัติตนให้น้ำนมเพียงพอ ด้านการบีบน้ำนมและการปั้มน้ำนมที่ถูกวิธี ด้านการจัดเก็บน้ำนมและการนำน้ำนมมาใช้เลี้ยงบุตร ด้านการให้บุตรได้รับวัคซีนตามกำหนด ใช้เวลาประมาณ 50 นาที

วิธีการสอนตามปกติ หมายถึง การให้ความรู้คำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาแก่มารดาหลังคลอดที่ตึกซลาร์กซ์ 3 โดยพยาบาลวิชาชีพประจำแผนกหลังคลอดโรงพยาบาลชลบุรีเป็นผู้สอน ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกับแผนการสอนในโปรแกรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดา

บทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตร หมายถึง พฤติกรรม การกระทำหรือการปฏิบัติของบิดาในการช่วยเหลือมารดาในการเลี้ยงดูบุตรเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพทางด้านร่างกายของบุตร ตามการรับรู้และการรายงานของมารดา ซึ่งประเมินได้จากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยใช้แนวคิดของ Duvall (1971 : 225 ; Duvall, cited in Duvall & Miller 1985 : 160-161) ครอบคลุมเนื้อหา 3 ด้าน ดังนี้

1. การดูแลให้บุตรได้รับสารอาหาร หมายถึง บิดาสันนิษฐานให้มารดาเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ได้แก่ ดูแลให้บุตรได้รับสารอาหารเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย มีความรู้เกี่ยวกับช่วงเวลาที่เหมาะสมในการให้นมบุตรตามเวลา และให้เมื่อบุตรต้องการ

2. การดูแลบุตรให้ได้รับความสุขสบาย หมายถึง บิดามีส่วนช่วยเหลือมารดาดูแลบุตรให้ได้รับความสุขสบาย ได้แก่ การอุ้มและมีปฏิสัมพันธ์กับบุตร การดูแลให้บุตรพักผ่อนนอนหลับโดยมีส่วนร่วมในการจัดสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการนอนของบุตร การดูแลรักษาความสะอาดของร่างกายโดยอาบน้ำให้บุตรด้วยตนเอง หรือมีส่วนช่วยเหลือมารดาในขณะอาบน้ำบุตร การจัดหาเสื้อผ้าและดูแลเกี่ยวกับการสวมใส่เสื้อผ้าของบุตร และจัดเตรียมเครื่องใช้สำหรับบุตร

3. การดูแลบุตรที่มีอาการไม่สุขสบาย หมายถึง บิดามีส่วนช่วยเหลือมารดาในการดูแลบุตรเมื่อมีอาการไม่สุขสบายต่างๆ ได้แก่ การดูแลบุตรขณะที่บุตรมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย รู้จักวิธีการสังเกตเพื่อประเมินภาวะสุขภาพของบุตร และการดูแลให้บุตรได้รับภูมิคุ้มกันโรคตามเวลา

แบบแผนของนมที่ใช้เลี้ยงบุตร หมายถึง ชนิดของนมที่ใช้เลี้ยงบุตรของมารดาหลังคลอด โดยแบ่งเป็น เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเพียงชนิดเดียว เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ร่วมกับนมผสม เลี้ยงบุตรด้วยนมผสมเพียงชนิดเดียว โดยประเมินจากแบบสอบถามแบบแผนของนมที่ใช้เลี้ยงบุตรและระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยอาศัยแนวทางจากหลักการให้อาหารทารก (อายุ 0-4 เดือน) ของกองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2539

ระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา หมายถึง จำนวนวันที่ระบุของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเพียงชนิดเดียว ของมารดาหลังคลอดตั้งแต่ทารกแรกเกิดถึง 12 สัปดาห์ โดยประเมินจากแบบสอบถามแบบแผนของนมที่ใช้เลี้ยงบุตรและระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยอาศัยแนวทางจากหลักการให้อาหารทารก (อายุ 0-4 เดือน) ของกองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2539

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดรูปแบบการสอนการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาแก่มารดาหลังคลอดโดยเน้นให้บิดาเข้ามามีส่วนร่วม
2. เพื่อให้บุคลากรทางสาธารณสุขเห็นความสำคัญในการติดตามเยี่ยมมารดาหลังคลอดบุตรที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา
3. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนแก่นักศึกษาพยาบาลในการพิจารณาวิธีการให้ความรู้แก่มารดาหลังคลอดที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างมีประสิทธิภาพ